

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ: เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ
สู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในยุคบริโภคนิยม*

DITTHADHAMMIKATTHA: BUDDHIST ECONOMICS TO IMPROVE
THE QUALITY OF LIFE IN THE ERA OF CONSUMERISM

พระมหาอภิพงศ์ คำหงษา*, พระมหาวัฒนา ชันทะชา, พระสิทธิชัย รินฤทธิ์ และสุริพร ชาบุดรบุญทริก
Phramaha Aphipong Khamhongsa, Pramana Wattana Khanthacha, Phra Sitthichai Rinrit and Sureephon chabudboontarik

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus, Thailand

แสงสุรีย์ ทองขาว
Saengsuri Thongkhao

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช
Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: aphipong.kha@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเป็นหลักธรรมและคติปรัชญาทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในยุคที่มีความเจริญทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การคมนาคมตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ เพราะมนุษย์คือผู้สร้างความอยากหรือความปรารถนาขึ้นมาเองที่เรียกกันว่า “บริโภคนิยม” และถูกมองเรื่องดี กลายเป็นการก้าวข้ามคุณธรรมและจริยธรรม อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ เพราะไม่พอใจทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนเองมี โดยมุ่งเดินตามความเจริญทางด้านวัตถุที่รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ควบคู่ไปกับความอยากที่เพิ่มขึ้นแต่คุณค่าทางด้านจิตใจเสื่อมโทรมลงจนกลายเป็นเห็นแก่ตัว การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะมาปฏิบัติช่วยสร้างพื้นฐานทางจิตใจให้แข็งแรง และสร้างความสุขในชีวิต ช่วยพัฒนาทักษะในการคิด การวิเคราะห์ และการประเมินสถานการณ์อย่างมีสติ ลดความเห็นแก่ตัว โดยบทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อให้ประชาชนมีหลักในการยึดถือปฏิบัติโดยการนำหลักธรรมสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และ 2) เพื่อให้รู้เท่าทันสังคมยุคบริโภคนิยมและใช้ชีวิตอย่างมีสติ พอใจทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนเองมีตามสภาพความเป็นจริง ดังนั้นการตระหนักถึงคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามของมนุษย์ ตลอดจนความสุขของสังคม ลดความทะยานอยากโดยใช้หลักธรรมทางศาสนาที่ชื่อว่า “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ” เป็น

* Received August 6, 2023; Revised March 8, 2024; Accepted March 9, 2024

หลักธรรมที่ทำให้ทุกคนเกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ไม่มุ่งแสวงหาผลกำไร หรือหาประโยชน์ เพื่อความสุขสบายที่ตอบสนองความอยากของตนเอง เมตตาต่อผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นกันเองกับคนรอบข้าง ทำให้เราสามารถให้ความรักและสงบสุขให้กับผู้อื่นได้อย่างเต็มที่

คำสำคัญ: ทฤษฎีธัมมิกัตถะ, เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ABSTRACT

The principles of Ditthadhammikattha are the principles and philosophical principles of Buddhism. This is important to the development of the quality of life of individuals in an era where every aspect of prosperity, whether it be the economy, technology, transportation, etc., responds to human needs. Because humans are the ones who create their own desires or desires, which is called "consumerism" and is viewed as a good thing. It has become a step beyond morality and ethics. Which is the cause of suffering because he was dissatisfied with everything, he had By aiming to follow the progress of material things that are progressing slowly. Along with the increased desire, the psychological value deteriorated to the point of selfishness. Putting into practice the principles of Ditthadhammikattha helps build a strong mental foundation. and create happiness in life and helps develop skills in thinking, analyzing, and evaluating situations consciously. reduce selfishness in this article, the author's objectives are 1) to provide citizens with principles to adhere to by applying the teachings of Buddhism to their daily lives, and 2) to make them aware of society in the era of consumerism and live life consciously. Satisfied with everything that one has according to reality.

Therefore, awareness of good human morality and ethics and the happiness of society Reduce your desires by using a religious principle called "Ditthadhammikattha principle" is a principle that makes everyone feel compassionate. each other Not seeking profit or take advantage for comfort that satisfies one's own desires be kind to others Build good and friendly relationships with those around you. It allows us to fully give love and peace to others.

Keywords: Ditthadhammikattha, Buddhist Economics, Quality of life development

บทนำ

มนุษย์มีการต้องการครอบครองทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อนำสิ่งนั้นมาตอบสนองความความทะยานอยากหรือความต้องการของตนเอง ไม่สนใจว่าต้องแลกด้วยอะไร หรือต้องเสียอะไร ก็เพื่อประโยชน์ของตนเองโดยไม่คำนึงถึงคนอื่นและสังคมจะได้รับความเดือดร้อน มนุษย์เป็นผู้สร้างความทุกข์ขึ้นมาเอง และเมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างความทุกข์เพราะเหตุที่ไม่พยายามเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ มนุษย์มีความต้องการความบริโภคสินค้าและบริการที่พึงพอใจสูงสุดที่ควรได้ แต่มนุษย์มีความพึงพอใจไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อยิ่งได้ตามที่ปรารถนาหรือความต้องการเพื่อตอบสนองความอยาก ทำให้เพิ่มความต้องการมากขึ้น จนทำให้มนุษย์กลายเป็นเห็นแก่ตัว ต้องการอยากจะมี อยากจะเป็น อยากจะเสพ เพราะเหตุจากการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความคิดในรูปแบบที่เป็นวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ซึ่งมุ่งเอาความโลภหรือความอยากของมนุษย์เป็นตัวกระตุ้น โดยอาศัยความโลภเป็นแรงในการขับเคลื่อน ดังคำว่า “Greed in good ความโลภเป็นของดี” ที่เราเคยได้ยินกันจนชินหู (สำราญ อัมจิตต์, 2547)

ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในมุมมองพระพุทธศาสนา ถ้าบริโภคอย่างมีสติและมีความพอดีเพียงพอต่อความต้องการในการดำเนินชีวิต โดยปราศจากความโลภและไม่บริโภคเกินความพอดี ซึ่งอาจก่อให้เกิดความทุกข์ติดตามมา การใช้ชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่มีใครยวสาวได้สาวเอา ต่างคนต่างฉวยโอกาสแสวงหาประโยชน์ใส่ตัว หรือพรรคพวกของตน ปราศจากการคำนึงถึงคนอื่น ๆ เป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว ที่เข้าใจตรงกันว่าบริโภคนิยมนั้น ซึ่งเป็นสาเหตุที่มาของความทุกข์ทั้งปวง การประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก่อให้เกิดการรู้จักช่วยเหลือแบ่งปัน เกื้อกูลกันและกันในสังคม ทั้งในการบริโภคการผลิต จึงเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน โดยการคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นหรือสิ่งที่จะกระทบต่อสังคมเป็นการดำเนินการตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นถึงความสงบสุข และความสมดุลของชีวิตเพราะเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ตั้งอยู่บนความสมดุลของสรรพสิ่ง (ชลวิทย์ เจียรจิตต์, 2560) เพราะการบริโภคสิ่งต่าง ๆ เกินความจำเป็นและเกินความพอดีของคนในสังคมปัจจุบัน ขาดสติที่ตระหนักถึงปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาการไม่รู้จักรักรประหยัด ปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และปัญหาการใช้จ่ายเกินฐานะของตนเอง ซึ่งเป็นเหตุแห่งความโลภและการเห็นแก่ตัวของมนุษย์

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางวัตถุนิยมบริโภคนิยม ซึ่งเป็นวิธีการของโลกตะวันตกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยใช้ความอยากหรือความปรารถนาของมนุษย์ในการขับเคลื่อนด้วยโลกจิต ซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่การเสียสมดุลในด้านต่าง ๆ อย่างหนัก ทั้งด้านวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นระบบที่ปลาใหญ่กินปลาเล็ก คนที่ทุนทางการเงินหรือทางสังคมมากจะมีโอกาสมากในสังคม เพราะทรัพย์สินทุกอย่างสามารถครอบครองเป็นเจ้าของอย่างเป็นการส่วนตัว ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความอยากกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาหรือเพื่อสร้างความร่ำรวย โดยหวังว่าจะทำให้โลกเจริญ ทำให้สามารถผลิตวัตถุ

สิ่งของและเทคโนโลยีต่าง ๆ แต่ลืมมองไปถึงความโลภของมนุษย์จนนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบ การแย่งชิงทรัพยากรนำไปสู่ขัดแย้งรุนแรง และทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งความปรารถนาที่จะมีชีวิตเพื่อตนเองคือ “ความเห็นแก่ตัว” (Egoism) เป็นหลักหรือกฎพื้นฐานของสังคม (Alexander H. Shand, 1990)

ดังนั้นเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธจึงมีความสำคัญ หรือมีความจำเป็นในยุคบริโภคนิยม ยุคที่ผู้คนมักถูกขับเคลื่อนด้วยวัตถุนิยม มุ่งแสวงหาความสุขจากการครอบครองสิ่งของ (pursuit of material possessions) ปรากฏการณ์นี้สร้างปัญหาหลายอย่าง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม แต่ในทางกลับกันเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ได้นำเสนอแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แตกต่าง มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจ โดยหลักการสำคัญ คือ ความพอเพียงเน้นการใช้ชีวิตอย่างมีสติ รู้จักพอเพียง ไม่ประมาท การแบ่งปัน ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือ ลดความไม่โลภ ลดละความอยาก มุ่งแสวงหาความสุขที่แท้จริง

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถเศรษฐศาสตร์สู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ คือ หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือหลักธรรมที่อำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ด้วยเหตุนี้พุทธเศรษฐศาสตร์จึงเป็นเหมือนศาสตร์ทางเลือก ที่ช่วยอธิบายข้อจำกัดเหล่านี้ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก และช่วยให้เข้าใจลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ รวมถึงยังทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของมนุษย์โดยรวม สำหรับจุดเริ่มและแกนของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ การบริโภครด้วยปัญญา หรือการบริโภคที่พอดี อันเป็นตัวกำหนดและควบคุมกิจกรรมเศรษฐกิจทั้งหมด โดยการบริโภคด้วยปัญญา ยังสัมพันธ์กับการพัฒนามนุษย์ในแง่ที่ทำให้เกิดความพอดีในการบริโภคและเป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่ใช่บริโภคเพื่อสนองตัณหาที่ถูกปลูกฝังจากการแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจ นอกจากนี้ในส่วนของผู้บริโภค ผู้ผลิตที่ดีควรจะมีบทบาทในการคิดริเริ่ม สร้างนวัตกรรมเพื่อเสนอทางเลือกที่ดีขึ้น และพัฒนาชีวิตของผู้คนในสังคมมิใช่ปลูกปั่นความต้องการของผู้บริโภค ให้ลุ่มหลงอยู่ในวังวนของการเสพสิ่งปรนเปรอ เพื่อผลประโยชน์ของผู้ผลิต การเปลี่ยนแปลงแนวคิดให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ยิ่งด้วยเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คนมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับภัยธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงของโลกที่นับวันจะทวีความรุนแรง และสามารถสร้างความเสียหายให้กับระบบนิเวศได้อย่างใหญ่หลวง หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ จึงเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะพอดีตามฐานะของตน ที่รู้จักกันในชื่อว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นบรมครูแห่งโลก ได้ชี้แนวทางในการปฏิบัติตนอันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขขั้นต้น ซึ่งได้มีนักการศาสนาได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของทฤษฎีธัมมิกัตถะไว้ว่า คุณธรรมที่อำนวยความสะดวกในปัจจุบัน คือให้ผลในชาตินี้ โดยเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติ มีความมั่นคงมั่นคง มี 4 ประการ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพ 2) อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่ 3) กัลยาณมิตตตา คือ การมีเพื่อนดี หรือการรู้จักคบเพื่อน รู้จักหาคู่ครองที่ดี และ 4) สมชีวิตา คือ การมีชีวิตเหมาะสม ได้แก่ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติ กินอยู่ไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย ทฤษฎีธัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบัน หรือประโยชน์ในปัจจุบัน หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบันมี 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการลุกขึ้นหรือความหมั่น 2) อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการรักษา 3) กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดี หรือความมีเพื่อนเป็นคนดี 4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตสม่ำเสมอหรือพอเหมาะพอดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547)

พระมหาอภิพงศ์ ภูริวฑฒโน ได้ให้ความหมายว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ คือ หลักธรรมที่ใช้สำหรับสร้างความมั่นคงแห่งชีวิต สำหรับผู้ปฏิบัติปฏิบัติตามแนวทางที่วางไว้ ประกอบด้วยหัวข้อธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา พร้อมด้วยความมั่นเพียร 2) อารักขสัมปทา พร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ 3) กัลยาณมิตตตา พร้อมด้วยคบคนดีเป็นมิตร 4) สมชีวิตา พร้อมด้วยการเล่นชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ (พระมหาอภิพงศ์ ภูริวฑฒโน (คำหงษา), 2566)

ดังนั้นหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์จึงหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1) เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงาน 2) รักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความยากลำบาก ความโดยชอบธรรม 3) การคบหาสมาคมคนดีเป็นกัลยาณมิตร 4) การอยู่อย่างพอเพียงตามสมควรแก่ฐานะ เป็นต้น เท่านั้นก็เชื่อว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เพื่อการดำเนินชีวิตในท่ามกลางของยุคบริโภคนิยมได้อย่างเหมาะสมและมั่นคงยั่งยืน

ประโยชน์ของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์นั้นมากมายหลายประการควรแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามรวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545)

1. ทำให้สามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
2. มีเกียรติน่าเคารพนับถือ
3. เป็นทางเสริมสร้างกัลยาณมิตร
4. ได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม
5. สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตาม ทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต
6. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติและช่วยลดปัญหาสังคมได้

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์: ทำให้สามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง คือ เป็นหลักการที่มีความสำคัญในการวิเคราะห์และสร้างเหตุผลในการตัดสินใจ โดยช่วยให้เราสามารถสร้างหลักฐานที่มั่นคงและเชื่อถือได้ เมื่อเราสามารถปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์จะช่วยให้เราสามารถป้องกันการตกลงในการตัดสินใจที่ไม่ถูกต้อง การใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรือความเชื่อส่วนบุคคล เราสามารถใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในชีวิตประจำวันเพื่อช่วยให้การตัดสินใจของเรามีความเป็นระบบและมั่นคงมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เรามีการตัดสินใจที่ดีและมั่นคงในทุก ๆ ด้านของชีวิต

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์: มีเกียรติน่าเคารพนับถือ คือ เนื่องจากเป็นหลักการที่สอนให้เรารู้จักเกียรติคนอื่น ทำให้น่าเคารพ และการนับถือผู้อาวุโสผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่มีตำแหน่งสูงสุดในสังคมอย่างถูกต้อง การยึดถือหลักนี้ช่วยสร้างความเคารพและความเอาใจใส่ในการมีมารยาทและการกระทำของเราในทุก ๆ สถานการณ์ การปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ยังช่วยสร้างความสงบสุขในสังคม เนื่องจากการเคารพและนับถือผู้มีประสบการณ์และให้เกียรติทำให้มีความเข้าใจและการร่วมมือกันอย่างดีขึ้น ทำให้สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในทุก ๆ ระดับของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสงบสุขอย่างยั่งยืน

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์: เป็นทางเสริมสร้างกัลยาณมิตร คือ การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ไปปฏิบัติ ส่งผลดีต่อการสร้างกัลยาณมิตร คือการสร้างความน่าเชื่อถือการประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรม จริใจ ไม่เอารัดเอาเปรียบ ช่วยเหลือผู้อื่นไว้วางใจ เกิดเป็นมิตรภาพที่ยั่งยืน เสริมสร้างความมั่นคง ใช้จ่ายอย่างมีสติ ช่วยให้มีฐานะมั่นคง เพื่อนฝูงสามารถพึ่งพาอาศัยได้ช่วยเหลือเกื้อกูล ย่อมสร้างความประทับใจเกิดเป็นมิตรภาพที่ดี

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์: ได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม คือ การปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์จะช่วยสร้างสังคมที่มีความสุขและเจริญรุ่งเรือง เนื่องจากทุกคนจะมีส่วนร่วมในการสร้างสิ่งดี ๆ และลดการกระทำที่อาจเป็นอันตรายต่อสังคมลง การกระทำตามหลักนี้ยังสร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมอีกด้วย

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์: สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต คือ เมื่อบุคคลปฏิบัติตามผู้ที่นำแนวทางของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตย่อมนำไปสู่ความสำเร็จประโยชน์ในเบื้องหน้าสร้างความน่าเชื่อถือ การประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรม จริใจ ไม่เอารัดเอาเปรียบ บุคคลอื่นไว้วางใจ

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์: สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติและช่วยลดปัญหาสังคมได้ คือ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ช่วยแก้ไขปัญหามาจากการใช้ทรัพยากรของโลกที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงไม่เพียงพอกับการสนองความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์ให้หันมา

ตระหนักว่าเราควรใช้ในสิ่งที่พอดีกับเราไม่สิ้นรจนล้าปาก และไม่ทำให้เดือดร้อนมุ่งเน้นทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ยิ่งในปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเรื่องเงินทองของตนเองมากขึ้นทุกวัน การจัดการเรื่องเงินทองต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้น ๆ ในชีวิตของเราที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้าน ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องเงินทอง หรือเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์ไว้อย่างครบวงจรเพื่อสร้างสมดุลแก่ชีวิตเพื่อให้เกิดความสุขของคฤหัสถ์ 4 ได้แก่

1. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
2. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคน้อยเกินไป
3. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
4. สุขเกิดจากการประกอบการงานที่ปราศจากโทษ

แบบแผนการจัดเก็บคุ้มครองรักษาที่เหมาะสมตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ หลักโภควิภาค 4 ดังที่มาในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “...คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมบัติ ออกเป็นสี่ส่วน เขาย่อมสมานมิตรไว้ได้ พึงใช้สอยโภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายความว่าจักมีไฉยยามอันตราย” ซึ่งเป็นแบบแผนในการบริหารโภคสมบัติได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด ออกเป็นส่วน ๆ ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังต่อไปนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เอเกน โภเคน ญญะเยย ในส่วนที่ 1 คือ พึงใช้สอยทรัพย์นี้ ควรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับโภคอาทิยะ 5 ได้แก่

1. เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองให้เป็นสุข
2. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
3. ใช้ป้องกันภัยอันตราย
4. ทำพลี 5 อย่าง
5. อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ (อง.ปณจก. 22/41/48)

ทวิหิ กम्म บิโยชเย คือ ส่วนที่ 2 และ 3 ใช้สำหรับใช้เป็นทุนในการประกอบกิจการงาน หรือการลงทุน ที่จัดไว้ 2 ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบกิจการงาน จัดว่าเป็นการลงทุนเพื่ออาชีพ พัฒนาให้ก้าวสู่ระดับที่ดีกว่า สร้างผลตอบแทนที่ดีขึ้น

จตุตถณจ นิธะเปยย คือ ส่วนที่ 4 สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นซึ่งเปรียบได้กับการออมทรัพย์ในปัจจุบัน แต่เป็นการออมที่มีแบบแผนชัดเจน ผู้มีเงินออมหรือมีหลักประกันไว้ย่อมมีโอกาสเหนือกว่าผู้อื่น เพราะการออมเป็นปัจจัยเริ่มแรกในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้การออมยังเป็นการแสดงให้เห็นพฤติกรรมการเก็บรักษาอย่างมีแบบแผน โดยต้องรู้จักเก็บรักษาไว้

ให้ปลอดภัย หากมีความจำเป็นก็สามารถนำมาใช้ได้ทันที่ อีกทั้งรู้จักซ่อมแซมทรัพย์สิน
สิ่งของเครื่องใช้ที่เก่า ชำรุดให้สามารถใช้ประโยชน์ได้คุ้มค่าอย่างสูงสุด

หากเรานำมโนทัศน์หลักธรรมทั้ง 4 นำมาปฏิบัติจะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว
บุคคลใกล้ชิด และแก่สังคม ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้น
เป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ชีวิตเราอย่างครบถ้วนในทุกมิติ หลักธรรมทั้ง 4
นี้เป็นเรื่องของการจัดการโรคทรัพย์ หรือทรัพย์ภายนอกที่เราต่างดิ้นรนแสวงหาทั้งที่ความจริง
ทุกคน สามารถมีทรัพย์อันประเสริฐได้ เป็นทรัพย์ที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัย
หรืออันตรายต่าง ๆ ทรัพย์ประเภทนี้อยู่ภายในจิตใจของเราเองที่เรียกว่าอริยทรัพย์ หรือ
คุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ 7 ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปเปะ พาหุสัจจะ จาคะ
และปัญญา อริยทรัพย์นี้ นอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้างและไม่ยากจนแล้ว ยังเป็นทุนทางใจ
ในการสร้างทรัพย์ภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย ดังนั้นเมื่อต้องการจะสร้างและสะสมทรัพย์สินเงิน
ทองต่าง ๆ ก็ต้องไม่ลืมที่จะสร้างทรัพย์ที่แท้จริงให้มีบริบูรณ์ขึ้นด้วยเพื่อความร่ำรวยอย่าง
แท้จริงของชีวิต

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหัวใจสำคัญในการนำไปสู่ประโยชน์อันมั่นคง
การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในท่ามกลางกระแสสังคมบริโภคนิยม ถือเป็นความยุ่งยากลำบาก
อย่างยิ่ง การนำเอาหลักธรรมมาบูรณาการให้การดำเนินชีวิตประสบความสำเร็จและมีความสุข
ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนที่ว่าด้วยการดำเนินชีวิตที่ดี หรือการเดินสายกลาง
ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็น “ข้อปฏิบัติที่พอดี” มีลักษณะแห่งดุลยภาพมีความสมดุล
แห่งชีวิต และมีข้อปฏิบัติที่พอดีทั้งในแง่การปฏิบัติและการก้าวพ้นวิกฤติเศรษฐกิจและสามารถ
เดินไปสู่ชีวิตที่ดีงาม มีดุลยภาพ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมบริโภคนิยม จึงมีความ
เหมาะสมกับการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สังคมปัจจุบันซึ่งเป็น
สังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขันต่อสู้เพื่อให้ตนเองอยู่รอด และสามารถใช้เป็นแนวทางในการ
ดำเนินชีวิตให้เกิดสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถเศรษฐศาสตร์: เศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ส่งเสริมหลักการแก้ไข
ปัญหาบริโภคนิยม

พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมบริโภคนิยม มีการดำเนินชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับ
ใช้จ่ายเพื่อตอบสนองกิเลส อันเป็นความต้องการสูงสุดของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อ การกิน
การท่องเที่ยว หรือการมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น ที่ได้รับอิทธิพลจาก
วัฒนธรรมตะวันตก เพื่อตอบสนองความต้องการและความปรารถนาที่เกินความจำเป็นของการ
ดำเนินชีวิต เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมและเป็นสาเหตุที่มาของปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหา
การไม่รู้จักรักษาทรัพย์ ปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และปัญหาการใช้จ่ายเกินฐานะของ
ตนเอง เป็นต้น เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการรับเอาเทคโนโลยี วัฒนธรรม ค่านิยม
แบบตะวันตก ซึ่งเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถทำให้สังคมเกิดการพัฒนา บริโภคนิยมหรือกิเลส

นิยม การตกอยู่ภายใต้ความอยาก ความปรารถนา ภายใต้อำนาจของกิเลส เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เพราะเป็นการเลือกใช้นโยบายบริการที่ตอบสนองความต้องการ และความพึงพอใจของผู้รับบริการที่เรียกว่าผู้บริโภค เพราะความต้องการ หรือความอยากมีผลต่อการผลิตและการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการในตลาด และมีผลต่อการเติบโตของเศรษฐกิจในระยะยาว แต่ก็มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจในหลายด้าน อย่างเช่น การบริโภคนิยมสามารถสร้างอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจได้ โดยเพิ่มอัตราการผลิต และการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการในตลาด การบริโภคนิยมสามารถสร้างงานที่มีคุณภาพ และเพิ่มรายได้ให้กับประชากรได้ นอกจากนี้ การบริโภคนิยมยังสามารถส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมและธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประชากร

หลักทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ 4 เป็นหนึ่งในหลักการที่สำคัญในการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ หลักการนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบที่เสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีความรับผิดชอบ เน้นความสมดุลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้มีการเกิดผลกระทบที่น้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับมนุษย์การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์เพื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมบริโภคนิยม ก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าในระดับต่าง ๆ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครอบครัวระดับสังคม และระดับประเทศ โดยสามารถแก้ไขปัญหาและก่อให้เกิดคุณค่าด้านต่าง ๆ คือ ปัญหาการไม่รู้จักประหยัด ปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และปัญหาการใช้เงินเกินฐานะของตนเอง เป็นต้น

โลก “บริโภคนิยม” หรือ “วัตถุนิยม” หรือ “กิเลสนิยม” ที่ล้วนให้น้ำหนักกับการแสวงหาผลประโยชน์และความสุขที่ตอบสนองความต้องการของตัวเอง นำไปสู่ความทะยานอยาก ในยุคสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีทันสมัยเปลี่ยนแปลงรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา การก้าวข้ามมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม ของมนุษย์หันไปไล่ตามสิ่งที่ตนเองยังเอื้อมไม่ถึง โดยหลงคิดไปว่าสิ่งเหล่านี้คือจุดมุ่งหมายในชีวิตของตน จนละเลยหลักคุณธรรมและจริยธรรม โลกที่พึงความปรารถนาที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์ หรือความทะยานอยากของมนุษย์จึงขัดต่อหลักคุณธรรมของมนุษย์และหลักความสงบสุขของสังคม ความทุกข์เกิดขึ้นมาจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เพราะเหตุที่ไม่พยายามมองและเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างความทุกข์ขึ้นมาเอง มนุษย์ก็พยายามที่จะทำให้ตนเองพ้นทุกข์ กลับไปทำความความเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง การมีเงินทองมีค่าอย่างมากหรือมีรายได้ที่มากขึ้นย่อมทำให้มีความสุขมากขึ้น แต่มีความสุขบางอย่างถึงมีเงินมากแค่ไหนก็อาจจะซื้อความสุขนั้นไม่ได้ คือ บรมสุขแต่เมื่อความอยากล้นใจอาจล้นความยุติธรรม ความเจริญทางด้านวัตถุที่ล้นหน้าไปอย่างรวดเร็ว ควบคู่ไปกับความอยากที่เพิ่มขึ้น แต่คุณธรรมคุณค่าทางด้านจิตใจเสื่อมโทรมลง เพราะมนุษย์ต้องการสิ่งที่จะมาเติมเต็มความพึงพอใจสูงสุดของชีวิต

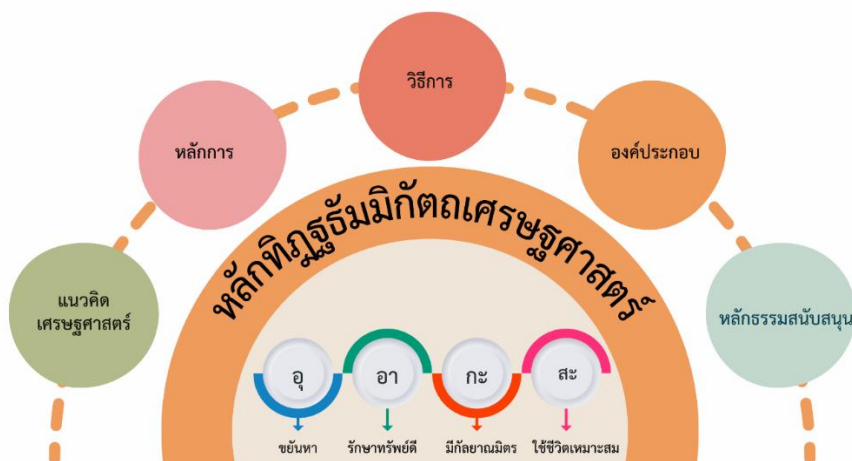
ที่ได้จากการบริโภคสินค้าและบริการ และความพึงพอใจดังกล่าวของมนุษย์นี้ไม่มีที่สิ้นสุด ยิ่งตอบสนองหรือยิ่งเพิ่มความต้องการมากขึ้นเท่าไร ก็ทำให้มนุษย์เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เท่านั้นจนเกิดการแย่งชิง และส่งกระทบถึงระบบการจัดสรรวัตถุดิบตลอดถึงโครงสร้างทางสังคมในส่วนอื่น ๆ แต่ขณะเดียวกันทุกคนมีชีวิตหรือมีความปรารถนาที่จะมีชีวิตเพื่อตนเองและมีความสุขสงบ เอาประโยชน์ตนเองเป็นหลักเพื่อให้ชีวิตของปัจเจกบุคคลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งสื่อความหมายที่แท้จริงของคำพูดที่ว่า “ความเห็นแก่ตัว” (Egoism) ซึ่งเป็นกฎพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่มุ่งเน้นให้รู้จักการช่วยเหลือ แบ่งปัน เกื้อกูล ต่อกันในสังคมทั้งในการบริโภค การผลิต นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม คือแนวทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ตั้งอยู่บนความสมดุลของสรรพสิ่ง

มนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและทรัพย์สินการได้กรรมสิทธิ์ และการใช้เสรีภาพ โดยการยึดหลักศีลธรรมและการช่วยเหลือสังคม หลีกเลี่ยงการทำทุจริตต่าง ๆ แต่เศรษฐศาสตร์แนวพระพุทธศาสนาเห็นว่า การที่สิ่งต่าง ๆ ต้องอาศัยกัน มีความสัมพันธ์กัน และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ จึงจำเป็นที่ต้องตระหนัก และคำนึงถึงสิ่งรอบข้างอยู่เสมอ เพราะมนุษย์มีทั้งเห็นแก่ตัวและความเห็นแก่ผู้อื่น และโดยธรรมชาติของมนุษย์มีเห็นแก่ตัวมากกว่าความเห็นแก่ผู้อื่น และเป็นได้น้อยที่จะความเห็นแก่ตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่คดโกง หรือทำร้ายผู้อื่น เป็นผู้ที่มีความรู้จักพอ ไม่โลภมาก ความรู้ประมาณ ความพอดี ตลอดถึงการรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือคนอื่น และทำประโยชน์ต่อสังคม ในทางศาสนาแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำมาบูรณาการหรือนำไปประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น แนวคิดการผลิต แนวคิดการบริโภค แนวคิดการเงิน แนวคิดปัจจัยพื้นฐาน เป็นต้น ซึ่งมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการสิ่งประกอบสร้างและเกิดความอยากได้ มีความโลภเป็นสิ่งติดตัวอยู่แล้ว หากมีหลักธรรมมาควบคุมจิตใจจะทำให้มีความโลภเบาบางลงได้

ข้อเสนอแนะหรือทางออกในการปฏิบัติตนในยุคนิคม ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติจึงเป็นสิ่งที่สมควรอย่างมาก โดยเฉพาะหลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์หรือเรียกอีกอย่างว่าหลักธรรมที่ส่งเสริมประโยชน์ที่เป็นไปในเบื้องต้น คือ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เมื่อนำมาบูรณาการกับหลักเศรษฐศาสตร์แล้วยิ่งทำให้มันคงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในท่ามกลางกระแสสังคมบริโภคนิยม ถือเป็นความยุ่งยากลำบากอย่างยิ่ง การนำเอาหลักธรรมมาบูรณาการให้การดำเนินชีวิตประสบความสำเร็จและมีความสุข หรือการเดินทางสายกลางที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาอันเป็น “ข้อปฏิบัติที่พอดี” ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ที่มาเอกสารประกอบการสอนศาสนาเพื่อการพัฒนา
(พระมหาอภิพงศ์ ภูริวฑฒโน (คำหังษา), 2566)

1. แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ คือ กระบวนการในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมุ่งให้ความสำคัญ คือ ไม่เบียดเบียนตนเอง และบุคคลอื่นในการบริโภคปัจจัย 4 ตลอดถึงการใช้ให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุดแก่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้ 1) ด้านการบริโภค 2) ด้านการผลิต 3) ด้านการเงินการลงทุน 4) ด้านปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ 5) ด้านความสุขของชีวิต 6) ด้านการเห็นคุณค่าของเวลา 7) ด้านการใช้สอยปัจจัย 4 เป็นต้น

2. หลักการ คือ แนวทางในการปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดหมาย ซึ่งได้แก่ความยั่งยืนของชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลัก 4 หลัก ดังต่อไปนี้ 1) หลักธรรมชาติของมนุษย์ 2) หลักความสัมพันธ์ 3) หลักสิทธิเสรีภาพ 4) หลักศีลธรรม

3. วิธีการ คือ การดำเนินชีวิตโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นทุนเดิมของตนเองหรือภายในชุมชน ท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดก่อนที่จะแสวงหาทรัพยากร วัตถุดิบหรือสิ่งของต่าง ๆ จากภายนอกโดยคำนึงถึงสถานภาพและศักยภาพของตนเองไม่มากเกินไป จนฟุ่มเฟือยและไม่น้อยเกินไปจนขาดแคลน ใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผล มียัสต์ รู้คุณค่าพร้อมทั้งดูแลรักษาและนำกลับมาใช้ใหม่ หรือใช้ซ้ำถ้าทำได้ ซึ่งการกระทำทุกอย่างต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบมีสติในการวางแผนและตัดสินใจและต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามที่ถูกที่ควร ซึ่งประกอบด้วย 1) การรู้จักพอประมาณ 2) การแบ่งปัน 3) การเสียสละเพื่อส่วนรวม 4) การรู้จักประหยัด 5) การพึ่งพาตนเอง

4. องค์ประกอบ คือ การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ใช้ชีวิตบนความไม่ฟุ่มเฟือย โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้แก่ตนเอง ต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ

ภายในตลอดจนการใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต โดยหลักสำคัญ คือ สติปัญญาความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต และความเพียรซึ่งเป็นรากฐานแห่งความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่อยุติในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งประกอบ 1) การมีความพอประมาณ 2) การมีเหตุผล 3) การมีภูมิคุ้มกันทางสังคม 4) การมีความรอบรู้ 5) การมีคุณธรรม

5. หลักธรรมสนับสนุน คือ หลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัดหรือความอยาก หรือความต้องการของตนเองแทนการกระตุ้นค้นหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด เมื่อไม่ประหยัดสิ่งเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยากความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ เศรษฐกิจมัชฌิมาหรือเป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจที่สำคัญ ซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ 1) หิริโอตตปเป 2) มรรค 8 3) สปัจริยธรรม 7 4) สังคหวัตถุ 4 5) อิทธิบาท 4 เป็นต้น หลักธรรมทางพุทธศาสนาบูรณาการทางเศรษฐกิจ คือ หลักเศรษฐกิจสายกลาง หรือเศรษฐกิจมัชฌิมาหรือเป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจที่สำคัญ หรือคุณค่าทางจริยธรรมอยู่ตรงที่การดำรงชีวิต ด้านการหาเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องเรียกว่า สัมมาอาชีวะ หรือสัมมาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นคำแล้วแต่จะเรียกใช้

ดังนั้นจากข้างต้นจึงสรุปได้ว่าเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขลดการแย่งชิงทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัดมาเพื่อตอบสนองความต้องการคือกิเลสของตนเองที่มีอย่างไม่จำกัด เน้นนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้รู้จักพองามในการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ตามอัตภาพที่พอจะหาได้ไม่โยยหาในสิ่งที่ตนเองไม่มี ไม่รู้สึกอิจฉาคนอื่น พอใจในของ ๆ ตน จากหลักหลักทฤษฎีภูมิคุ้มกันภัยประโยชน์ เมื่อนำมาบูรณาการกับเศรษฐศาสตร์แล้วยังทำให้มั่นคงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในท่ามกลางกระแสสังคมปัจจุบัน การนำเอาหลักธรรมมาบูรณาการให้การดำเนินชีวิตประสบความสำเร็จและมีความสุขโดยการเดินสายกลางที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิบัติ อันเป็นข้อปฏิบัติที่พอดีกับผู้ปฏิบัติตาม

บทวิเคราะห์

คำสอนหรือแนวคิดของพุทธศาสนาที่เรียกว่า “หลักพุทธธรรม” นี้ มีจำนวนไม่น้อยที่เกี่ยวข้องหรือสามารถนำมาดัดแปลงประยุกต์ใช้กับเรื่องเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากพุทธศาสนาไม่ได้แสดงแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจไว้อย่างเป็นระบบอย่างเศรษฐศาสตร์ตะวันตก และเนื้อหาของพุทธธรรมก็ไม่ได้เสนอระบบอะไรไว้อย่างชัดเจน จึงนิยมถือกันว่าพุทธศาสนาไม่ได้เสนอระบบเศรษฐกิจเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มี “หลักการ” ที่ทางเศรษฐกิจที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับระบบเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสนับสนุนและไม่ได้ทรงปฏิเสธระบบ

การปกครองแบบใดแบบหนึ่งไว้อย่างชัดเจน แต่ทรงประทานหลักการที่สามารถนำไปใช้กับระบอบการปกครองต่างๆ ได้ อย่างไรก็ตามถ้าหากเราจะนำเอาหลักคำสอนพระพุทธศาสนาอันว่าด้วยเศรษฐกิจมาเรียบเรียงและวิเคราะห์โดยเทียบเคียงกับเศรษฐศาสตร์ตะวันตก เราพอจะกำหนดรูปแบบของเศรษฐกิจตามแนวพุทธธรรมได้ว่าเป็น “ระบบเศรษฐกิจแบบผสม” (mixed economic system) คล้ายกับระบบทุนนิยมที่ใช้กันจริงโดยทั่วไปในปัจจุบันที่มีลักษณะผสมเช่นกัน “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์” เป็นหัวใจสำคัญในการนำไปสู่ประโยชน์อันมั่นคงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในท่ามกลางกระแสสังคมบริโภคนิยม ถือเป็นความยุ่งยากลำบากอย่างยิ่ง เนื่องจากมนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการปรับตัวในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองอยู่รอดซึ่งในสังคมไทยก็ไม่แตกต่างจากสังคมอื่น ๆ ทั่วโลก ที่ทุกคนจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสุข ถือเป็นความโชคดีที่สังคมไทย เป็นสังคมที่มีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการดำเนินชีวิตที่สามารถสร้างเสริมความสุขได้ ซึ่งเมื่อผนวกกับการเน้นศีลธรรมและคุณค่าของมนุษย์ เราอาจเรียกระบบเศรษฐกิจแบบนี้ว่าเป็น “ธัมมิกเศรษฐนิยม” ก็ได้ หรืออาจเรียกได้อีกหลายชื่อแล้วแต่จะเน้นจุดใด เช่น ถ้าเน้นว่าเป็นระบบที่ใช้ปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ก็อาจเรียกว่า “ปัญญานิยม” ถ้าเน้นว่าเป็นระบบที่มุ่งสร้างบุญหรือลดกิเลส ก็อาจเรียกว่า “บุญนิยม” และถ้าเน้นว่าเป็นระบบที่ยึดหลักความพอเพียงคล้ายกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็อาจเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์พอเพียง” ก็ได้ ดังนั้นแนวคิดทางเศรษฐกิจของพุทธศาสนาจึงอาจเรียกได้หลายอย่าง เช่น “พุทธเศรษฐศาสตร์” “ธัมมิกเศรษฐศาสตร์” “เศรษฐศาสตร์บุญนิยม” หรือ “เศรษฐศาสตร์พอเพียง” ก็แล้วแต่จะเลือกจุดที่จะเน้นการให้การยอมรับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของพุทธธรรมเห็นได้จากการที่พุทธธรรมยอมรับการครอบครองทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล ดังปรากฏในอรรถกถาสุตตที่กล่าวถึงความเป็นมาของสังคมนมนุษย์ตั้งแต่เริ่มต้นกับจนถึงการสร้างบ้านเรือน การแบ่งที่นาข้าวสาธิตกัน และการขโมยข้าวสาธิตกันต้องมีการตกลง “ทำสัญญาประชาคม” เพื่อตั้งกษัตริย์หรือราชามาดูแลความสงบเรียบร้อย และเห็นความสำคัญหรือประโยชน์ของการมีทรัพย์สินส่วนตัวในคำสอนเรื่องสุขของคฤหัสถ์ 4 อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอนันนยสูตรคือ 1) สุขเกิดจากความมั่งคั่ง 2) สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ 4) สุขเกิดจากความประพฤติดีไม่มีโทษ

สรุป

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเป็นหลักธรรมและคติปรัชญาของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในยุคที่มีความเจริญทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การคมนาคม เป็นต้น ที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ เพราะมนุษย์คือผู้สร้างความอยากหรือความปรารถนาขึ้นมาเองที่เรียกกันว่า “บริโภคนิยม” และถ้ามองเรื่องดีกลายเป็นการก้าวข้ามคุณธรรมและจริยธรรม และเศรษฐศาสตร์ไม่เป็นศาสตร์ที่เสร็จสิ้นในตัว

โดยลำพัง แต่อิงอาศัยกันกับวิทยาการด้านอื่น ๆ ในระบบความสัมพันธ์ของชีวิตและสังคม เศรษฐกิจตามแนวคิดของพุทธธรรมจึงสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 อย่างที่สัมพันธ์กันคือ มนุษย์ ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม และสังคม พระธรรมปิฎกเห็นว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย อย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องอาศัย ความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบ ทั้งสามอย่างนี้ต้องประสานกันและเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ร่วมกันและเดินไปด้วยกัน หลักทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ เป็นหัวใจสำคัญในการนำไปสู่ประโยชน์อันมั่นคงการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ในท่ามกลางกระแสสังคมบริโภคนิยม ถือเป็นความยุ่งยากลำบากอย่างยิ่ง เนื่องจาก มนุษย์จำเป็นจะต้องมีการปรับตัวในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองอยู่รอดซึ่งในสังคมไทยก็ไม่แตกต่าง จากสังคมอื่น ๆ ทั่วโลก ที่ทุกคนจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสุข ถือเป็น ความโชคดีที่สังคมไทย เป็นสังคมที่มีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ของการดำเนินชีวิตที่สามารถสร้างเสริมความสุขได้

เอกสารอ้างอิง

- ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2560). ศาสนากับการพัฒนา. นนทบุรี: ดีไซน์ ดีไลท์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2547). ธรรมานุญชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545). ธรรมานุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- พระมหาอภิพงศ์ ภูริวฑฒโน (คำหงษา). (2566). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนาเพื่อ การพัฒนา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง.
- พระมหาอภิพงศ์ ภูริวฑฒโน (คำหงษา). (2566). ระบบการสอนเศรษฐศาสตร์อิงหลักทฤษฎีธัม มิกัตถะ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการดำรงชีพพอเพียง ของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรมภาคตะวันออกเฉียง: กรณีศึกษา โรงเรียนพระ ปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม. ใน ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำราญ อิมจิตต์. (2547). เศรษฐปรัชญาในพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.
- Alexander H. Shand. (1990). Free Market Morality: The Political economy of the Austrian. London: Routledge.